

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ УЛОГИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА ВОСПИТУВАЧОТ ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО

Снежана Јованова-Митковска¹

Апстракт

Образованието во 21-от век ја има клучната улога во решавањето на бројните противречности со кои се соочува модерното, современо општество. На него му се потребни образовани луѓе кои ќе поседуваат квалитетни знаења и компетенции, кои ќе придонесат кон напредокот и развојот на општеството во целина. Клучниот фактор во образовниот процес е учителот (наставникот, воспитувачот). Од него се бара да биде отворен кон промените во парадигмите на образованието, целите, формите, содржините и методите на настава и учење, научните сознанија. Му се поставуваат бројни задачи, барања кои бараат нови и нови улоги. Оттаму како клучни прашања кои си ги поставивме и се предмет на расправа на овој труд се прашањата: Кои и какви компетенции поседуваат/треба да поседуваат воспитувачите? Дали иницијалното образование на воспитувачот може да им ги обезбеди ним сите потребни компетенции за да се справат со препреките, новите предизвици во модерното општество? Кон што треба да биде насочен професионалниот развој на воспитувачот, за да може тој успешно да одговори на потребите на заедницата, потребите на општеството кое учи, се развива?

Клучни зборови: учител, иницијално образование, компетенции, професионален развој

TEACHER PROFESSIONAL ROLES AND CHALLENGES IN MODERN SOCIETY

Snezana Jovanova-Mitkovska²

Abstract

Education in 21st century has the key role in addressing many contradictions with whom facing modern, contemporary society. It needs educated people who possess quality knowledge and competences, which will contribute the progress and development of society as a whole. The key factor in educational process is the teacher (teacher of primary, secondary school, preschool teacher). From him is required to be open to change in the paradigms of education, goals, forms, contents and methods of teaching and learning, scientific knowledge. To him is set a number of tasks which requires new and new roles. So, we set a numerous of question which is a subject of discuss in this paper as: Which and which type of competencies teacher have/should have? Does initial teacher education can provide them with the necessary competences that help them to deal with many obstacle, new challenges in modern society? To what should be directed teacher's professional development, in order to successfully meet the needs of community understanding as society that learns, develops?

Key words: teacher, initial teacher education, professional development, competencies

¹ Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

² Faculty of educational sciences, University “Goce Delchev”, Shtip

*Добриот наставник е секогаш мирен, не го вадиш од такт,
Нема предрасуди.
Своите чувства не ги изразува пред учениците, знае да ги сокрие
Создава такви услови за учениците со кои ги поттикнува нив на учење, ја буди нивната
љубопитност, го одржува редот и дисциплината во одделението.
Нема љубимци во одделението - сите деца за него се исти,
Секогаш е единствен не го менува расположението, не заборава, не прави грешки
Знае да одговори на прашања
Добрите наставници взаемно се надополнуваат - без разлика какви им се меѓусебните односи.
И наставниците се луѓе*

Гордон

Современото општество во кое живееме, современиот, модерен образовен контекст неминовно нè поставува и пред прашањето за промена на улогите, компетенциите, професионалниот развој на еден од клучните фактори во воспитно-образовниот процес – учителот (наставникот, воспитувачот). Од наставникот како носечка професија во образованието се бара да биде отворен кон промените во парадигмите на образованието, целите, формите, содржините и методите на настава и учење, научните сознанија“ (Квалитет на образованието за сите, 2004:32).

Пред воспитувачот/ наставникот, учителот во денешно време се поставуваат бројни задачи, барања кои бараат нови и нови улоги. Тој е личноста која го води воспитно образовниот процес, педагошкиот водач, личноста која пренесува информации, координаторот на педагошката комуникација, модел за интелектуалното однесување на децата/учениците, извор на мотивација за работа, модел за професионална идентификација, проценувач на стекнатите знаења, умеања, навики, вештини на децата/учениците и нивното однесување, партнер на родителите, соработниците, децата/ учениците, локалната заедница, администратор, презентер на содржини, помагач во создавање на навики кај децата/ученици, непресушен извор на знаења, регулатор на социјалното однесување на детето/ученикот во детската градинка/училиштето, дијагностичар и стимулатор на личните, социјалните, когнитивните, емоционалните способности, вештини, вредности на учениците, што овозможува континуиран напредок на учењето, креатор на условите за остварување и самоостварување на личноста, соработник во организацијата на активностите кои поаѓаат од ученикот, истражувач во подрачјето на воспитанието и образованието, член на различни тимови, стручњак со висок степен на автономија,...

Ова се само дел од улогите кои треба да ги исполни воспитувачот во предучилишниот воспитно-образовен систем чија реализација пак е условена од поседувањето на:

- *општочовечки квалитети* како: висок степен на iq и eq (класична и емоционална интелигенција), општествени способности, емпатија, самоконтрола, моќ на расудување, вербални способности, способност за интерперсонално влијание врз однесувањето, ставовите, мислењето, поведенијата на децата/учениците;

- *педагошки квалитети*: да биде педагошки водач, да го овозможи процесот на учење, да обезбеди квалитетно учење и поучување, да биде советник, да дава пример, да не е пристрасен, да биде праведен, постојан;

- *стручни квалитети*: да биде експерт од својата област, да има предизвик во поучување и учење, да има висок степен на вербална, писмена, информатичка писменост; демонстрација на стратегии, модели на учење и подучување, да посветува внимание на својот професионален развој, да ги

структурира семинарите, изведба на идеите од семинарите во занималната, способност за оптимално искористување на емоционалните и духовните ресурси во училищата; насоченост на перманентно - стручно усовршување; создавање клима на големи очекувања во училищата; мотивираност за тимска работа; способност за кооперативно-партиципативни односи; следење на динамиката на процесот на учење во училищата; како висок степен на досигната професионална етика; итн...

Наведеново, нè упати да поставиме неколку клучни прашања: Кои и какви компетенции поседуваат/треба да поседуваат воспитувачите? Дали иницијалното образование на воспитувачот може да им ги обезбеди ним сите потребни компетенции за да се справат со препреките, новите предизвици во модерното општество? Кон што треба да биде насочен професионалниот развој на воспитувачот, за да може тој успешно да одговори на потребите на заедницата, потребите на општеството кое учи, се развива?

Кои и какви компетенции поседуваат/треба да поседуваат воспитувачите?

Според ЕНТЕП компетентниот едукатор на 21от век треба да ги поседува сите карактеристики на традиционално сфатен „добар“ едукатор, но и да стекне низа на нови компетенции кои ќе му овозможат да земе учество во „доживотното учење во општеството на знаења, да ја развие европската димензија на образованието, да го подигне статусот на својата професија во јавноста и довербата и квалификациите, да промовира мобилност на едукатори во Европа.

Експертската група на Европската комисија ги има поставено следните компетенции кои треба да ги поседува учителот (наставникот, воспитувачот):

- оспособеност за нови начини на работа (употреба на соодветни пристапи со оглед на социјалната, културна и етичка различност на учениците, организација на оптимална мотивирачка околина чија цел е да се поттикне и да се направи полесен процесот на учење, тимска работа (поучување) со други колеги и стручни соработници кои учествуваат во воспитно-образовниот процес со истите ученици;

- оспособеност за нови работни задачи во училищата и со социјалните партнери (развивање на училишен курикулум – во децентрализираните системи, организација и евалвација на воспитно-образовната пракса, соработка со родителите и другите социјални партнери;

- оспособеност за развивање на нови компетенции и нови знаења кај учениците - развивање на способности на учениците за доживотно учење во општеството на знаења (да се учи како треба да се учи);

- развивање на сопствената професионалност (истражувачки пристап насочен кон решавање на проблеми, одговорно насочување на сопствениот професионален развој во процесот на доживотно учење);

- употреба на информатичко комуникациските технологии во формални ситуации).

Поконкретно одредување на компетенциите имаме кај Јанковиќ, П. (2007) кој ги одредува следните компетенции:

- познавање на теоријата и практиката на воспитанието (посебно знаења во врска со развојот и воспитанието на деца);

- оспособеност за сопствено доживотно учење и професионален развој (посебно во вид на иновации денес познати под називот „акциони истражувања), односно решавање на проблеми во праксата како посебен вид на стручно усовршување во партнерство со децата, колегите и родителите) (Пешиќ, М., 1998);

- знаења и способности за критичко размислување, истражувачка работа и решавање на практични проблеми;

- поседување на т.н. педагошки способности или „педагошки компетенции“ (А. Стојановиќ, 2006) во смисла вештини на приближување на децата помалку разбирливи и сложени појави во природи и општеството;

- знаења и способности потребни за сопствено креирање на воспитно-образовни планови и програми;

- знаења и способности потребни за создавање на воспитно-стимулативна атмосфера во градинката;

- вештини за работа со мали групи и одделни деца;

- осетливост за развојните проблеми и потреби на одделни деца;

- способности за тимска работа во колективот на воспитувачи или партнерско дејствување на релација воспитувач-родител или воспитувач-други стручни лица;

- знаење и способности за евалвација и самоевалвација;

- оспособеност за користење на нови образовни и информационални технологии;

- вештини на комуницирање (вербално, со говор на телото, средства за ликовно или музичко изразување, емпатиско комуницирање и сл.;

- Интерес за иновации;

- Способност за анимација охрабрување на деца и т.н.

Понудената листа на компетенции навистина ги одразува најнеопходните компетенции кои треба да ги поседува еден воспитувач кој работи во предучилишна установа. Овде би ги додале и оспособеноста за работа во мултиетничка, мултикултурна средина, оспособеноста за препознавање, превенирање на различни облици на насилно однесување како и оспособеноста на воспитувачот за интеркултурна комуникација.

Многу малку се и скромни се теориските извори во нашата земја кои се занимаваат со компетенциите на воспитувачите иако тие се пресудни за брза трансформација на детските установи, иако се понудени и денес се работи на креирањето на компетенции на наставникот, наставничката професија во 21-от век, сепак, постојат битни специфичности на воспитувачката професија кои бараат поинакво одредување на тие компетенции. Навистина, сите ние од оваа фела сме повикани да проговориме и да побараме одговор, да понудиме лепеза на компетенции кои би требало да ги поседува секој воспитувач.

Паралелно со ова прашање се и прашањата поврзани со стандардите за воспитувачи, одредени како научно втемелен и усогласен опис на посакувани компетенции и однесувања кои водат кон висококвалитетна пракса. Стандардите би претставувале водич на воспитувачите во нивниот професионален развој, основа за дијалог, рефлексивност и поставување на развојни цели или рамка за следење, евалмирање и унапредување на квалитетот на воспитанието и образованието и поставување на долгорочни цели на професионалниот развој. Можат да имаат повеќекратна функција - развивање на курикулум во додипломско образование, евалвација и истражување, работа на документација, основа за професионален развој,

евалвација на работа на пред установа како целина....алат за професионалниот развој на воспитувачот – воспитувач кој ќе планира, ќе ја следи и документира работата на децата, секојдневно ќе ја рефлектира сопствената пракса, ќе го анализира сопственото дејствување и постапките од аспект на постигнатите ефекти, т.е постојано ќе си ги поставува прашањата: Како да ја унапредам сопствената работа, Што можам да направам сам?:? Каква помош ми е потребна и од кој?

Каде и како се стекнуваат воспитувачите со овие компетенции?

Основата, базата за изведување на оваа благородна дејност, воспитувачите ја стекнуваат во високото образование, на Факултетите за едукација на воспитувачи, Учителските, Педагошки факултети, Факултет за образовни науки, Институтите за педагогија на кои постојат посебни студиски програми за едукација на воспитувачи во траење од четири години, на кои се запишуваат кандидати по личен избор, без некоја посебна селекција. Во врска со ваквиот начин на избор на кандидати а имајќи го во предвид сознанието дека волјата, мотивацијата, љубовта кон децата, солидната претходна основа за продолжување во образованието на наставничките факултети се основата за условот за избор на оваа професија се поставува и прашањето за начинот на кој се врши изборот на кандидати за прием на факултетите за образование на наставници, воспитувачи. Во повеќето европски земји селекцијата на кандидати се изведува по пат на приемни испити како. Имено, на Меѓународната конференција во Сомбор на која тема на дискусија беа приемните испити на наставничките факултети, а согласно сознанијата за прием на кандидати во други европски земји, селекцијата на кандидати во Финска која се однесува на потребните и неопходни посебни препораки од наставен кадар, волонтерство, пишување на есеј за претходно гледан документарен филм поврзан со педагошки конфликт или постапка, интервјуирања, индивидуални разговори на педагошки теми, конституционална условеност - темперамент, општи способности, физичка конституција, осетливост на сетилата, способност на моториката, општа здравствена состојба, физичка кондиција и сл., се дошло до ставот дека е и на овие простори е неопходна селекциона процедура и поставување на соодветни критериуми за упис на студенти кои ќе ја изберат оваа професија. Истакнати се следните критериуми: проверка на ликовните способности, резултати на тестот за педагошко-психолошки особини на личноста (елиминационо ниво), утврден долен праг на бодови на тест на културата, знаења и информираност, оценка на говорните способности (елиминаторно ниво) и процена на присуство на наркомански зависности (исто така на елиминаторско ниво). И во нашата земја последниве две години, навистина се размислува за конкретно одредување на критериумите за селекција, но и поттик, мотивација, надворешна, на кандидати кои ќе ја изберат оваа професија.

Поради одговорноста кон децата, родителите и заедницата, активноста на воспитувачот бара висока стручна подготовка стекната преку формалното образование - иницијално кое овозможува воспитувачот да ја добие базата, основата, темелот, но не може да ги обезбеди сите неопходни компетенции за ефикасна работа.

Иако последниве години се прават напори за промена на студиските програми за едукација на воспитувачи на наставничките факултети (се приговараше на нивната академска насоченост), согласно Болоњската декларација, согласно

современите трендови во едукацијата на воспитувачкиот кадар, сепак неопходно се и понатаму интервенции во насока на:

- Креирање на наставни планови и програми во кои посебно внимание ќе се посвети на понудата на задолжителни и изборни предмети (поголема понуда), нивниот сооднос. Во наставните планови за воспитувач тежиштето да се постави на содржини посебно значајни за обликување на педагошката пракса и начините како да се постапи во непосредни воспитни ситуации;

- Да се посвети внимание на распределбата на теоретската и практичната настава, да им се овозможи на студентите вклучување во разновидни истражувачки активности и секоја од тие активности да се вреднува врз основа на теоретското и практичното сознание кое ќе го стекнат;

- да им се понудат на студентите специјализации во конкретна од нив избрана област која ја посакуваат, е нивен интерес, која ќе е насока за нивниот професионален но и кариерен развој;

- Понуда на постдипломски студии во насока на нивно усовршување.

Посебно значење и улога во едукацијата на наставниот кадар покрај иницијалното има и информалното образование – секојдневното, непланираното, самостојно иницираното кое се стекнува низ комуникација со луѓето, стручната литература, следењето на медиумите со емисии од едукативен карактер се во насока на лична изградба и развој, со цел поквалитетна пракса и поинтересна, позанимлива работа во групата. Тука се и семинарите, обуките, средбите со колегите, размената на искуства кои се многу добар и непресушен извор на нови идеи за работа, совети за унапредување на практиката, преку разновидните форми и модели на професионален развој на воспитувачот.

Професионалниот развој на воспитувачите

Професионалниот развој на воспитувачите е процес кој се однесува на континуиран развој на знаења, вештини и способности, кој придонесува за подобрување на квалитетот на праксата, кој води кон јакнење на мотивацијата и развивање на системот на вреднување и самовреднување.

Професионалниот развој на воспитувачот се заснова на концептот на конструкција на знаењето и уверување дека знаењето не може да се пренесе, но дека оној кој учи мора да го конструира тоа знаење низ сопствената активност. Во процесот на професионален развој воспитувачот мора да стане партнер и да го гради сопствено размислување на база на наученото, да биде оспособен како практичар да размислува и ја менува сопствената пракса.

Креирањето на модели на професионален развој на воспитувачите е под силно влијание на контекстот во кој се одвива истиот, како и на севкупната образовна политика која ги одредува насоките и ги дефинира целите и принципите на предучилишното воспитание и образование, донесува законски и подзаконски акти и ја дефинира улогата на воспитувачот внатре во тој систем. Навистина, во Нацрт програмата за предучилишно воспитување посебно место зазема и професионалниот развој на воспитувачкиот кадар. Континуираниот професионален развој не подразбира само создавање на услови и прилики за учење, тој подразбира оспособување на воспитувачите за саморефлексија, способност за анализа на сопствената пракса и поставување на цели за развој. Постојат најразновидни модели на професионален развој, но ниту за еден не може да кажеме е овој е најдобар и само тој ќе го применуваме. Оттаму и си го поставуваме прашањето: Дали еднократните обуки кои преовладуваат се добри и дали истите не ги поставуваат воспитувачите во пасивна позиција која

не придонесува за развивање на горенаведените способности?-колку и да се софистицирани или понудени правците на промени можат да бидат, или пак од нив не може ништо да биде ако воспитувачот не ги сака, не ги прилагодува, не ги пренесува во ефективната практика.

Токму оттаму е неопходно, градинките и вработените навистина да го проценат своите потреби и врз основа на анализа на постојната практика да изберат модел кој ќе биде ефикасен во тој контекст, а темите и содржините да се утврдат во согласност со анализа на состојбата и проценката на потребите.

Воспитувачот мора да биде во постојана интеракција со својата околина, да ги проверува ефектите од својата работа и да реализира мали акциони, микро, социометриски истражувања, кои ќе му послужат како основа за воведување на промени и прилагодување на специфичните услови и потреби на децата и семејството. На воспитувачот му е неопходна и повратната информација и постојаната професионална размена и дијалог, а не надворешната контрола и оценување, кое често може да е втемелено на одредени субјективни ставови.

Професионалниот развој исто така подразбира сложен динамички модел на соработка на најразлични институции (факултети, истражувачки институции, владини независни експерти во образованието на воспитувачите. Тимската работа на воспитувачите е исто така значаен дел на системот, културата и практиката.

Кои други прашања поврзани со професионалниот развој можат да се покренат?

Прашањето за стандардите во образованието - како норми, обрасци, мерила, правила, дефинирани од страна на одреден авторитет, агенција или професионално тело, односно изјави кои се користат како основа за споредба или проценка на капацитетот квалитетот, вредноста или квантитетот, кои во нашата држава веќе постојат, но за кои е неопходна доедукација за нивна успешна имплементација.

Секој воспитувач во сите фази од својата кариера има потреба но и обврска континуирано да учи и да се усовршува.

Само така сфатен и разбран професионалниот развој ќе води кон стекнување стекнување, проширување и продлабочување на знаењата, развивање на вештините и способности кои се релеватни за успешност на севкупната работа со децата, ќе се овозможи воспоставување на квалитетен однос помеѓу вработени и квалитетен однос со родители и локална заедница, како и подготвеност за прифаќање на системските промени, нивна успешна примена, активно учество и иницијативност за спроведување на промените.

Наместо заклучок

„Без оглед на тоа какво знаење поседуваш, не застанувај никогаш во учењето ни за момент, затоа што знај прекинување на учењето нема?

Фердуси

Литература:

- Гојков, и сар. (2006): *Циљеви – компетенције учителџа и васпитача*, Вршац: Виша школа за образовање васпитача
- Gordon, T. (1998). *Kako biti uspešan nastavnik*, Kreativni centar, Beograd.
- Hargreaves, D. (1995). *School culture, school effectiveness and school improvement, School effectiveness and school improvement*, Lisse Netherlands, 6 (1), 23-46.

Јанковић, П. (2007). *Образовање и стручно усавршавање наставника*, Сомбор: *Норма*, XII, а-2007, стр. 51-62

Kvalitetno obrazovanje za sve: izazovi reforme obrazovanja u Srbiji, Ministarstvo prosvete i sporta R Srbije, Beograd, 2004

Stoll, Louise i Fink, Dean (2000). *Mijenjajmo naše škole*, Zagreb:Educa

Sucević, V., Cvjetičanin, S., Sakač, M. (2011). *Образовање наставника и учитеља у европском концепту квалитете образовања заснован на компетенцијима*, *Живот и школа*, br. 25, god. 57, str 11-23

Todorov, N. (2010). *Стручно усавршавање учитеља*. U: Soleša – Grijak, Đ. Soleša,D., (ur.): *Kompetencije vaspitača i učitelja za društvo znanja*. Beograd

Villegas-Reimers, E. (2001): *Јачање образовања наставника: нове стратегије и добра пракса*, Harvard.